

MERRE TART A PSZICHOANALIZIS ?

Írta: BRACHFELD OLIVÉR

„Szorosan véve, minden profil kettős és az a vonal, amellyel az arcél rajzolódik voltaképpen csak a határ a két különböző aspektus között. Ha az arcél vonalából az idom belseje felé nézünk, zárt formát látunk magunk előtt, amit *belidomnak* nevezhetünk. Ha pedig a vonalból kifelé tekintünk, olyan idomot látunk, amelyet a környező végtelen tér határol el. Ezt *külidomnak* nevezhetjük.“

Ortega y Gassetnek ez a megállapítása (spanyolul: *dintorno* és *contorno*) jut az ember eszébe, ha Edmund Bergler bécsi pszichoanalitikus „tudományos“ tanulmányát olvassa a pszichoanalitikus tudomány mai állásáról. Képzeljünk el egy köridomot, amely három, egyenlőtlen cikkre van osztva. Valaki leírja a három közül legnagyobb körcikket belidomát, és azt hiszi, hogy nemcsak az egész kör belidomát, de egyuttal annak külidomát is leírta. A három közül legnagyobb körcikkek: a freudi „pszichoanalízis“. A két ugyancsak egyenlőtlen maradék körcikkek nagyobbika az adleri „individuálpszichológia“, kisebbike a jungi „analitikus pszichológia“ vagy — a legújabb névadás szerint: „komplex-pszichológia“. (Hogy Jung miért *komplexe Psychologie*-nek nevezi tanai összeségét, ez meg lehetőségen rejtélyes.) A három körcikkek teljes köridomot ad és nem kétséges, hogy a jövő ezt a háromrészes kört fogja „lélekelemzési mozgalom“ néven az emberi eszmék történetében elkönyvelni. Bergler azonban sajnos csak a legnagyobb körcikket írja le: a freudi pszichoanalízist és szerénytelenül „a pszichoanalitikus tudomány“ mai állásáról beszél! Ami a freudi iskolán kívül van, az számára nem is látszik létezni... Valóban, Max Webernek igaza volt, amikor már 1910-ben *szektának* nevezte a pszichoanalitikus mozgalmat, és „szekta“ voltaképpen „kivágást“ jelent. A szektarizmusban a másik két nagy pszichoanalitikai iskola sem marad el a „freudisták“ mögött. Voltaképpen *klikkek* is egyuttal ezek a kisebb-nagyobb „iskolák“, amelyeknek sorában a három már említett „iskola“ (= klikk; szekta) mellett megtaláljuk a *stekeliánusokat*, a *rankistákat* és a Wilhelm Reich-féle ugyancsak kiadósan szektárius *sex-polistákat*. Vagy husz éve voltak — Amerikában! — kempfisták is: André Tridon amerikai szerző 1920-ban *Psychoanalysis and Behavior* c. könyvét dr. Edward J. Kempfnek, mesterének ajánlotta, és az előljáróbeszédben ki is nyilatkoztatta: „A négy legismertebb pszichoanalitikus: Freud, Jung, Adler és Kempf...“ (Reus katalán kisváros lakóiról is mondogatják, hogy szerintük négy híres város van a világon: Párizs, London, Berlin és... Reus!)

A jövő szellemhistorikusa kétségkívül a pszichoanalízis külidomát fogja inkább szemügyre venni. Használjuk fel tehát az alkalmat, hogy néhány oldalra összesűrítve leírjuk, hogy is fest nézetünk szerint a pszichoanalitikus tudománynak mind kül-, mind pedig belidoma.

1.

„A pszichoanalízis orvosi eljárás, amely az idegesség bizonyos formáinak — a neurózisoknak — lélektani technikával törő gyógyítását tűzi ki feladatául“, írta valaha Freud. Sajnos, azonban ez az eredetileg szerény, de nem kevésbé forradalmi célkitűzés hamarosan jóval szélesebbé vált. Maguk a kezdeti teóriák az emberiség egész történetének magyarázó kísérletévé bővültek, amelyet sokan a „másik“ történelmi materializmus mellé helyeztek; ezzel párhuzamosan Freud is — most már szerénytelenül — az *egész emberiséget* tekintette paciensének! (Vajjon a fehér ember vizsgálatából és kezeléséből leszűrt tapasztalatait hogyan alkalmazná maláji bennszülöttek vagy indiai buddhisták „gyógyítására“?) Így a freudi pszichoanalízisen is beteljesedett minden tudományos irány sorsa: egy kezdeti, igen termékeny kiindulópontból megépülő érdekes elméletet szerzője, de még inkább a pápábnál is pápább tanítványok — pszichoanalízis esetében pláne teljes joggal beszélhetünk „hivőkről“ — valóságos *türeltékelt eszmévé* (überwertige Idee, idée surestimée) túlozzák el. Egyidőben, mintha Freud maga is belátta volna, hogy kissé elvetette a sulykot és akkor úgy definiálta a pszichoanalízist, miszerint az „ideiglenes tudomány“, amelynek jogosultsága csak addig tart, amíg még nem születik egy új, a mainál jóval tökéletesebb — fiziológia! Ezzel azonban korántsem redukálta tudománya értékét illető igényeit, hanem legfeljebb szerényebbnek igyekezett azokat feltüntetni — a karzat felé!

A freudizmusnak sokféle értelmezését olvashattuk a legutóbbi évtizedek irodalmában. A buenosairesi *Revista de Filosofía* egyik szerzője szerint korunk három legnagyobb szelleme Einstein, Bergson és Freud; mások Kopernikusz és Darwin mellett emlegetik, ismét mások meg Marxszal helyezik egy vonalra a „pszichoanalízis“ megteremtőjét. *Buddeberg* szerint (Jahrbuch für Soziologie, III., „Soziologie des europäischen Denkens“) az európai embert három nagy „sérelem“ érte („*Kränkung*“); Kopernikus kimutatta, hogy nem a Föld a világ középpontja, Darwin, hogy az ember is csak állat, és a pszichoanalízis, hogy a tudat, a büszke tudat jelentőségben jóval az *öntudatlan*, az *Umbewusstes* alatt áll. (Buddeberg mindjárt hozzá is teszi, hogy az ezután következő negyedik „sérelem“ vagy „csorba“ a *szociológia*: az egyén uralmának letűnése a társadalom, a kollektivitás uralmának feltűnésével...)

Vannak, akik az „öntudatlan“ „felfedezésében“ látják Freud legnagyobb és legforradalmibb érdemét. Valójában sem a szó, sem a fogalom nem új, és ha Ranschburg, Bleuler és mások mai írásait olvassa az ember erről a kérdéstről, Bergler öntudatlan-felfogása szinte gyerekesen kell, hogy hasson. Már inkább fején találják a szöveget azok, akik az elfojtott szexualitás „felszabadítóját“ ünneplik Freudban, és nem kétséges, hogy ezen a téren a nagy bécsi lélekbuvárnak forradalmi érdemei vannak. De Freudot maliciózusan „viktoriánus gondolkodónak“ bélyegezni nem méltányos dolog. A magyar *Ligeti Pál* nagyon is vitatható „hullámmélete“ kapcsán arra az ugyancsak tetszetős megállapításra jutott, hogy Freud a lélektanban körülbelül olyan „festészeti“ jelenség, mint az impresszionizmus a képzőművészetben; ezzel szemben Adler egy új építészeti, konstruktív kor hajnalodását jelenti. Freud a Szabadság és az Anarchia, Adler azonban már a Rend képviselője. Ligeti írásban sohasem fogalmazta meg ilyen sommásan a különbséget; tudtommal csupán egy, a budapesti „individuálpszichológusok“ előtt tartott előadásában ment el idáig, s persze, „adlerista ezt hallgatja örömmel!“ (főleg ha a saját

„társadalmi egyenlet“-e a kispolgárság körébe utalja, amelynek a Rend — minden). Thomas Mann Freudot talán némileg túl is becsülő ítéletét nem idézem e helyen; inkább a karrikaturisztikus nézetek illenek ebbe a jegyzetbe, amelyeket az olvasó kevésbé ismer. Hadd említsem meg hát Charles *Maylan* müncheni „árja“ pszichoanalitikus nézetét, aki szerint Freud valóságos „Hannibál-komplexumból“ — gondoljunk csak arra, hogy Hamilcar a házioltár előtt esketi a rómaiak elleni féktelen bosszura a kis Hannibált! — kifolyólag alkotta volna meg elméletét, hogy ezzel a nem-zsidókon bosszút álljon antiszmitizmusukért! Rudolf *Allers* arra utal, hogy a talmud egyes részletei és a freudi álomfejtés közt óriási a hasonlóság: „Megöntöztem az olajfa gyökereit“, mondja p. o. az álmot látott ember, és az álomfejtő rögvést rávágja: „Anyáddal háltál!“ „Két szemem kilépett üregéből és megcsókolta egymást!“ — „Hugoddal háltál!“ Csak a mult időt kell volitív igealakba tenni: „...akartál, vágytál hálni!“ és megkapjuk a freudi pszichoanalízist, mondja *Allers* (*Über Psychoanalyse* c., nyomtatásban is megjelent 1923-as előadásában). Orvosi körök a testi szimptomák lelki genézisének és lelki terápiájának nagy felfedezőjét látják Freudban; v. ö. az Oswald Schwarz által 1925-ben, tíz specialistával egyetemben kiadott gyűjteményes kötetét (*Psycho-Genese und Psychotherapie körperlicher Symptome*). Nem téved az sem, aki szerint a lélekelemzés freudi módszere tulajdonképpen az irodalomból ered — gondoljunk Dosztojevski minden finomságot kiveséző, pompás jellemelemzéseire! — és ma már oda is tér vissza: a pszichoanalitikus írásművek így pusztán esztétikai érdekekkel bírnának!

Mindezekben a nézetekben rejlik valami részgazság. A freudi pszichoanalízis valóban igen komplikált jelenség, amelynek rendkívül sokrétű a hatása. Kár, hogy magáról a freudi iskoláról minden kritika úgy folyt le, mint beolajozott testről a víz, és hogy sem Freud, sem tanítványai soha nem is akartak — vagy tudtak? — leszállni elméletük elefántcsonttoronyából a piacérre, hogy a nagy nyilvánosság előtt bocsátkozzanak vitába, hadd lássuk, megállják-e az ellenérvek pergőtüzében is a sarat. Szektarizmusuk sajnos ezt megakadályozta. A másik két főirány ezt a hibát még túlzottabb alakban mutatja: a szektarizmus a két szakadár irány hívei között még hevesebben dúl talán, mint a freudisták között!

De lássuk, hogy látja a freudizmus mai állását az, aki a mozgalmat belülről nézi: Edmund Bergler. Dolgozata két egyenlőtlen részből áll: az elsőben kifejti, miben áll Freud legnagyobb orvosi érdeme, és ezt példák-
kal igyekszik igazolni; közben pedig láthatatlan ellenfelekkel viaskodik, akik Freudot még ma is „pánszexuálizmussal“ vádolják, ma sem akarják elismerni, hogy öntudatlan *van* stb. A második részben pedig arra utal, hogy a pszichoanalízist milyen hasznosan lehet történelmi, biográfiai, stb. szempontból alkalmazni, a bűnöző és a gyermek lelkiéletének vizsgálatában is nagy szerepet játszik a psza. Itt azonban kizárólag ortodoxan freudista szerzők egyes cikkeit és tanulmányait idézi, méghozzá főleg olyan írásműveket, amelyeket a nem-ortodox olvasó okvetlen szektáriusnak kell, hogy tartson! Sokkal jobb szolgálatot tenne a freudi pszichoanalízisnek az, aki teszem azt kimutatná annak az irodalomra gyakorolt hatását, és felsorolná azokat a regényeket, amelyek *Freud* nélkül nem születtek volna meg, vagy nem *úgy* születtek volna meg, ahogy megszülettek. Vizsgálni lehetne a freudi ortodox pszichoanalízis és az André Breton-féle szürrealizmus viszonyát („A szürrealizmus próklamálja az álmot“, stb.; az „automatikus írás“ és a freudi u. n. „szabadasszociációs“ módszer rokonsága, és így tovább). *Muschg* svájci profesz-

szor tanulmányai alapján („Freud mint szépirodalmi és stilisztika“, „Psza. és irodalomtörténet“) ki lehetne mutatni mennyire megfinomította a pszichoanalízis az irodalombúvár szenzibilitását; Leo Spitzer stilusanalízise kapcsán szólni lehetne arról, hogy a pszichoanalízis finomság-érzéke és előszeretete a kis, s így a tudat kontrollja alól könnyebben elszabaduló dolgocskák iránt még a nyelvészetet is megtermékenyítette, sőt — last but not least — Hermann Pongs bonni egyetemi tanár „politikai apakomplexum-elméletét is idézni lehetne! („die Urzelle des Staates, der Vatergeist“, stb.) Tagadhatatlan, hogy Freud hatása óriási volt, megtermékenyítő erejét ma talán alig-alig látjuk tárgyilagosan, mert vagy túlbecsüljük vagy kelleténél alacsonyabbra értékeljük, aminek persze a távlathiány az oka. Nehéz fába vágja majd a fejszét, aki egyszer a freudi gondolatok és eredmények sikerét és orvosi és irodalmi sikerét igyekszik majd feldolgozni!

Kétségtelen, hogy az ember képe másképpen áll most előttünk, mint Freud előtt; de ez az emberkép-változás nem egyesegyedül Freud vagy egyesegyedül az orvosi tudomány, a lélektan és a társadalomtudomány érdeme. Maguk a tények, a külső események sokkal nagyobb erővel formálták át az emberről alkotott felfogásunkat, mint az elméletek. Ezt jó lenne nem szem elől téveszteni!

A pszichoanalízis határait is illenék már pontosan megvonni: a *Die Krise der Psychoanalyse* címen ilyen célzattal vagy tiz-tizenkét esztendője megindult munka, sajnos, befejezetlen maradt. Ezt a problémát a *Süddeutsche Monatshefte*-nek Hitler hatalomrajutása után a psza. ellen, a budapesti *Emberismeret* folyóiratnak *A psza. ellen és mellett* című kiadott különszámai sem vitték sokkal előbbre a tisztázás útján. Mennyiben beszélhetünk — Ferenczi Sándorral — „bioanalízisről“, vagyis milyen mértékben vihetjük át az ember vizsgálatából nyert psza.-i ismereteinket teszem azt az állatvilágra is (pl. mennyiben „anális szexuálkarakterű“ a — takaros, tiszta méhecske!)? Ez is még eléggé tisztázatlan kérdés. *Hic problemae sunt!* — és ezeknek a megoldásra váró problémáknak száma igen nagy még...

II.

„Diák, valaha Adler, valaha Jung is élt!“ — kiálthatnók oda az egyoldalú Berglernek aki — ismétlem — igen rossz szolgálatot tesz cikkével magának a pszichoanalízisnek. Hogyan? Ez lenne tehát az egész, olyan reményteljesen indult freudista „mozgalom“ egész eredménye? Huszonöt esztendővel ezelőtt maga Freud irt ugyanebbe a folyóiratba *Das Interesse an der Psychoanalyse* címen cikket, és azóta a psza. csupán ennyit tudott felmutatni? Bergler véleményem szerint valóságos szegénységi bizonyítványt állít ki a psza. „tudománynak“, amely pedig nyilván

bibliája. Rossz szolgálatot tesz valamely tudományos rendszernek az, aki túl szélesre szabja határait; de épp olyan kétes szolgálat, ezeket a határokat túlszűkre vonni! Még ma is azt kell hallanunk — régen elcsépeelt, túlnépszerű érv a psza. kezdeti éveinek fegyvertárából! — hogy az *öntudatlan* olyan, mint a jéghegy láthatatlan része, azért, mert nem látszik ki a vízből még nem mondhatjuk, hogy — nem létezik! Vagy: „Ha felvetjük a kérdést vajjon milyen lelki instanciák alkotják a neurotikus szimptomát akkor a következő eredményre jutunk: A tudatos én a teljes személyiségnek csupán kicsiny és relative jelentéktelen területét teszi ki. Ennek az öntudatnak a fontosabb öntudatlan instanciák kész ered-

ményeket szállítanak. A személyiség tudatos része — hogy hasonlatot alkalmazzunk — egy összetett, sokfelé elágazó vállalat portása csupán. Igaz, hogy olyan portás, aki „ugy tesz, mintha ő volna a vezérigazgató...” Ez bizony ostoba beszéd, ha mégolyan „bécsies” is! Ha még csak a régi képpel traktálna bennünket a szerző: a tudatos — az épület homlokzata, amelyből bizony meg nem állapíthatjuk, vajjon mi folyik a falak mögött, az elfüggönyözött ablakú szobákban... De ez a portás-vezérigazgató hasonlat egyenesen elképeszt, még hozzá a *Scientia* hasábjain!

Bergler általában tulságosan is a könnyű végén fogja meg a problémát. Megállapítja, hogy a psza. orvosi orientációja az egész freudi tan kijegecesedési pontja; „de ezen tulmenőleg, a pszichoanalitikus lélektan az igazi emberismeret alapköve, és a tudattalan instanciák, valamint a védekező mechanizmusok dinamikus hatásának kimutatásával a világkép-finom változását idézte elő (Freud)”. Sajnos, a psza. még sok minden-nel adósunk maradt. Kezelési sikerek vagy balsikerek nem elegendő érvek valamely elmélet ellen vagy mellett. A psza. szerint a szadista gyilkos, a sarki mézszáros és a pompáskezű sebészstanár, de még a fodrász is bizonyos hasonló elfojtások alapján jutott el a maga foglalkozásához. Amíg azonban *azt* meg nem tudjuk, hogy a hasonló Ödipusz-komplexumból mikor, hogyan és honnan vezethető le ez a sokféle pályaválasztás, nem sokat értünk a négy különböző foglalkozású, különböző társadalmi állású egyénről általában! Szó sincs róla: nem tartom magamat tulzó racionalistának, és az affektivitás hatalmas szerepét mindig is ki szoktam emelni; de a *tudat* mégiscsak a végső és döntő instancia, amelynek az „öntudatlan“-hoz való viszonyát Freudék igazán nem is tisztázták. „Das Unbewusste ist das Nichtgewusste!” — szokta mondogatni Adler, aki szerint sem a tudat, sem az öntudatlan nem olyan fontosságú, mint — a kettő eredőjeként fellépő tett, cselekedet és viselkedés! Tudat és tudattalan vagy „öntudatlan” (Várkonyi Hildebrand szava) viszonya: ez azért is fontos probléma, mert egyáltalán nem látom bizonyítottnak azt, hogy az *Ubw.* (= unbewusst) rendszer nemcsak amorális, hanem egyuttal *időtlen* is, mint ahogy azt Freud állítja.

Lássuk most a bergleri psza.- szemlélet világánál korunk hőisének, a *neurotikus embernek* alakját. A neurozisz az öntudatlan betegsége szerinte vagyis valaminek a betegsége, ami az emberben „időtlen”. Egy régebbi cikkemben ügykeztem rámutatni arra, hogy — éppen ellenkezőleg — milyen fontos összefüggések állanak fenn a neurozisz és az *Idő* között! Berglerék freudista epigonizmusa így látja a neurozisz keletkezését: bizonyos infantilis vágyak elfojtódnak a gyermeknél. Ezek az öntudatlan vágyak konfliktusba kerülnek a lelkiismeret éppannyira tudatra-képtelen (*bewusstseininunfähig*) tilalmaival. A neurotikus szimptoma mármost semmi egyéb, mint ennek a két „öntudatlan instanciának a kompromisszuma”. A felnőt ember énje „a neurotikus tünetet, mint idegen testet elveszi.” „A psza. ennek következtében *azt állítja, hogy ami az emberben infantilis... éppen az segít hozzá bennünket leginkább a cselekvések vagy a cselekvések elmaradásának megértéséhez az átlagembernél.*”

Helyben vagyunk. A neurotikus: a gyermekes, infantilis ember. Mert, mint a szerző megjegyzi: „A neurotikusok sohasem olyan idősek, mint amilyen életkort születési bizonyítványukban olvasunk; lelkiileg mindnyájan megállottak az 1-3 éves korban.” A psza. eddig is vallotta, hogy minden lelki betegség regresszió vagy primitivitás, és hogy a psza. feladata éppen az, hogy a pszichikumot az ilyen primitivitásból kioldja, ki-vezesse. De azt állítani, hogy lelkileg mindnyájan 1-3 évesek volnánk

— mert hiszen korunkban mindnyájan többé-kevésbé neurotikusak vagyunk! — mégis kissé túlzottan merész állítás, amit senki sem igazol! Akinek volt dolga súlyos neurótikusokkal, jól tudja, hogy milyen infantilizmusokban szenved az ilyen beteg. De ezeket a gyerekeségi tüneteket — az egy és hároméves gyermek lelki jelenségeivel semmiképpen sem lehet azonosítani, mert hiszen a gyermek és a felnőtt testi énjé és tudatos énjé is egészen mások. Legalábbis valószínűtlen dolog tehát, hogy ilyen körülmények között éppen csak az állítólag „időtlen“ *öntudatlan* maradna meg változatlanul az 1-3 éves fokon...

Itt szokik leginkább szemünkbe a freudi psza. eredendő bűne: a teljes társadalmi színvakság, amelynek következtében az egész zseniális bécsi rendszer merő absztrakció csupán. Ha a sivatag lakója, aki életében alig lát halat, és a tengerparti halász hallal álmodik, okvetlenül bizonyos, hogy mindkettőjük öntudatlanában az a bizonyos hal a him nemiszerv jelképe, mint ahogy a „pszichoanalitikusok“ állítják? S az ókeresztény álmában csakugy, mikor tudjuk, hogy az ókeresztény számára vallási képzetek is fűződtek az ichtüs-höz? Ha nem vesszük figyelembe a környező világot és időpontot, amelyben az egyén él, hanem mindössze az európai „kultúrember“, a XX. század elejének polgári lelkivilága alapján óhajtjuk megérteni az ember lelkét könnyen kellemetlen tévedésekbe eshetünk. Németh László megírta a *Tanu* egyik számában, mennyire meglepte, amikor egy japán lelkibeteg tüneteinek leírása egyezett a hasonló bajban szenvedő fehérember klinikai kórképével. Ez igen könnyen lehetséges eset, de nem bizonyos, hogy *minden* esetben azonosak a tünetek! A magam részéről inkább Schilderrel tartok, aki annakidején első bécsi nyilvános psza.-i előadásában szokta mondogatni, hogy p. o. a mai nemi rendellenesek hiába hivatkoznak a „görög szerelemre“; a görög kultúra és társadalom szerkezete olyannyira különböző lehetett a miénktől, hogy nem is ismerjük igazán, és még kevésbé hivatkozhatunk rá! De tegyük fel: az emberi agy, az emberi „lélek“ berendezettsége olyan, hogy ugyanaz a tünet felmerülhetett benne háromezer esztendeje, és felmerülhet benne ma. A környezet, a társadalom, a műveltség, minden olyannyira különböző, hogy az el nem szigetelhető tünet értékelése, kihatása, következményei okvetlenül különbözőek! Persze mindezt hiába magyaráznók a freudianusoknak, és így szorítkozzunk annak megállapítására, hogy a psza. szociológiai vakságban szenved (v. ö. Kolnai Aurél, Duprat, MacDougall és a Reich-iskola idevágó tanulmányait a psza. és a szociológia viszonyáról!).

Mindent a libidóból és a destrudóból levezetni (*destrudo* = ezt a terminust Edwardo Weiss proponálta Freudnak, aki elfogadta. Párhuzamos fogalom a *libido*-val. Ahogy a libidónak az Eros, úgy a destrudónak a Thanatos, a halál, a halálösztön felel meg Freud eredeti terminológiájában), mindent az élet- és halálösztönökből levezetni, de mindig csupán az *egyén* lelkiéletén át nézve a dolgokat, egyoldalú és szektárius álláspont! A tömegek pszichoanalízise, a politikai „vélemény“-alkotás lélekelemzése, ezek azok a témák, amelyeknek megoldása ma legégetőbb. De ezeknek a problémáknak a nyitját nem a freudi, ortodox pszichoanalitikusok fogják felfedezni. Tegyük fel, Freudnak igaza van és az egyénben nem is két nagy ösztön, hanem két nagy ösztönsoport tusakodik egymással furcsa keveredésben: a *Sexualtriebgemisch* és az *Aggressionstriebgemisch*. De hogy ez a két „ösztönkeverék“ nem módosul aszerint, hogy milyen társadalomban élünk, ezt igazán nehéz állítani és még nehezebb elhinni!

III.

Freud előtt nem létezett más, csak elvont pszichológia. Mindent felaprózni, mindent részekre bontani, eljutván a legapróbb részekig: ez a lélektani atomizmus uralkodott azokban a „pszichológiai“ laboratóriumokban, amelyek valójában — a *fiziológiai* laboratórium elnevezésre szolgáltak rá! Az összelátást, az ember totális fogalmát nagyrészt — ha nem is kizárólag — a Freud által iniciált mozgalomnak köszönhetjük. Freud szakított elsőnek azzal a pszichiátriával is, amely megelégedett azzal, hogy mindenre cédulát, etikettet tűzzön, s akkor elégedetten dörzsölje a kezét, mintha feladata már véget is ért volna (Pierre Janet; általában a „polgári“ lélektan). Ahogy a lélektannak, sajnos, a közgazdaságtan kedvéért bucsut mondott, jeles magyarszármazású francia Georges Politzer megállapította: Freud volt az uttörője annak a konkrét lélektannak, amely a lelki életet a maga drámaiságában fogja meg. Eddig soha meg nem látott, dantei mélységeket járt meg Freud az ember lelkében. Ha előtte a lélektan amolyan leíró hulladéktudomány volt, mint a földrajz, mely lapos térképeken szeretné „szemléltetni“ a föld sokrétű valóságát, Freud a lélek első tudatos geológusa volt.

„Volt“, irom; de hiszen Freud még él, és 82 éves fővel, halálos betegen, éppen bucsut mondani készül szeretett Bécsének, még szeretetesebb Ischljének, hogy Amerikába költözzék a „Harmadik Birodalom“ elől. A mult idő nem véletlen elírás. Néhány éve argentinai szerző könyvet írt a psza.-ról és elparentálta benne Freudot. *Fuit*: ezt kell ma már a halódó, idejétmúlt orthodox pszichoanalízis fölé írni és Freud túlélte önmagát. Mintha ezt ő maga is érezné. Utolsó írásai — tiz éve minden esztendőben megajándékoz bennünket egy-egy „utolsónak“ vélt írásművel! — arról szól, vajjon Mózes zsidó volt-e? Arra a következtetésre jut, hogy — nem volt zsidó! (Ha az ember arra gondol, hogy Valera nem ír, Hitler nem német, Szálasi nem magyar akkor szinte plauzibilisnek tűnik Freud hipotézise, amelyről különben már évtizedekkel ezelőtt sokat vitáztak a tudósok!)

Termékeny élet áll a nyolcvankétesztendős Freud mögött, és a pszichoanalízis is úgy huzódik vissza, éppen Bergler írásában is, mint a termékeny magvakat hátrahagyó tavaszi ár, miután elöntötte a földeket. S így már lassan-lassan hozzákezdhetünk ahhoz, hogy felmérjük jelentőségét, megírjuk a történetét. Ennek a történetnek van egy teljesen reporteri, festői, „vicces“ oldala is; ide tartoznak az olyan „elszólások“, mint azé a jeles, ma már elhunyt magyar pszichoanalitikusé, aki (ha jól emlékszem) a nürnbergi psza.-i kongresszust ezekkel a szavakkal nyitotta meg: „Uraim, egyesítsük homoszexuális libidónkat szegretett mesterünk Freud Zsigmond alakjában, hogy ezzel is megkönnyítsük a magunkra vállalt nehéz feladatot...“ stb. Van egy szellemtörténeti oldala: vajjon milyen eszmeáramlathoz kell kapcsolnunk a freudi pszia.-t? Prinzhorn néhány évvel halála előtt igyekezett is megfelelni erre a kérdésre, de megoldása nem kielégítő. Freudot joggal lehet Darwinhoz kapcsolni, de az ilyen „kapcsolás“ a fejlődélmélet szekeréhez nagyon is egyoldalú. Börne legalább annyira szellemi elődei közé kell, hogy számítson. Tudjuk, hogy Freud ifjúkorában sokat olvasta Börnét, és talán rábukkant ő is arra a kis szellemes „bemondásra“, amelyre magam is ráakadtam: „Die Kunst in drei Tagen ein Originalschriftsteller zu werden“ ez a címe a kis aperszúnek. Veleje: vessük egyszer papírra mindazt, ami „átmegy a fejünkön“ három nap alatt, vagyis — freudi szóval

— szabad asszociációnkat, és menten eredeti írókká leszünk! Freud ezzel a módszerrel lett eredeti lélekanalitikussá!

Nagy feladat hárul majd arra, aki egyszer meg akarja írni a psza. *fortune littéraire*-jét, sikerét a kortársak körében. Orvosirók, mint Duhamel, „zseniális örült“-nek nevezték Freudot és André Gidet negyed-órakig rázta a nevetés, amikor az első párizsi psza.-szeanszokról távozott. (Sokolnicka, első párizsi lengyel psza.-nő alakját Madame Sofroniska néven a *Faux-Monnayeurs* c. regényébe is átvitte!) Mások „faji kérdést akartak a pszichoanalízisből csinálni, vagy — mint Michaelis — magát a freudi módszert huzzták rá Freudra, mint a vizespedőt. Ismét mások a „szellem“ nevében tiltakoztak túlzó materializmusa ellen, s nem vették észre, hogy Freud legnagyobb hibája talán az, hogy túlzó — racionalista! (Ő, aki éppen olyan nyomatékkal hívta fel figyelmünket a lelki élet érzelmi összetevőire!) De mindeddig elfelejtették alkalmazni Freud stílusára (amelyről Walter Muschg zürichi egyetemi tanár írt tanulmányt, hiszen Freud írónak is nagy volt és nem hiába kapta meg a legnagyobb német irodalmi díjat, Frankfurt város Goethe díját, amelyet Hitler visszavett tőle!) azt a finom, bonckéses stílusanalizáló módszert, amelyet nélküle Leo Spitzer, a kiváló német filológus sohasem fejlesztett volna olyan hajszálpontosra. (Egyszer, szórakozásból, megpróbáltam ezt az alkalmazást. Az a gyanúm, hogy Freud voltaképpen ügyésznek, vádlónak született. Ami *manifest*, ami nyilvánvaló, az *eo ipse* gyanus előtte. Minden homlokzat csak arra való, hogy valamit elrejtessen előlünk. Végtelenül gyanakvó ember lehetett Freud, aki stílusában előszeretettel használja a jogi szóhasználatból vett kifejezéseket.)

Tárgyválasztásában is utmutatónk lehet Freud. Az álmat valaha az istenek hírnökének vélték; egy túlzottan racionalista kor pedig csupán *quantité négligeable*-nak tekintette. Freud kimutatta, hogy az igazság valahol a középuton van. Nem áll-e ez korunk annyi más problémájára is?

RÉDEI JÓZSEF: MAGYAR TRAGÉDIA SZÁZ ÉV ELŐTT.
(Századunk, Budapest, 1938.)

Lovassy Lászlót, aki a százévelőtti magyar országgyűlési ifjuság vezére s a reformkorszak egyik legnagyobb reménysége volt az osztrák önkényuralom igen hamar elintézte. Alig huszonkét éves, amikor „felségárulás“ büntette miatt tíz évre elítéli. Mire a felháborodott magyar közvélemény kiharcolja az amnesztiát, Lovassy közel négyévi spielbergi rabság után megőrül. Soha nem tér többé-öntudatra. A történelemből örökre eltűnt.

Rédei József könyve tudományos megbízhatósága mellett nagyszabású történelmi riportázs. Megismerjük az ifjak perének meglepő részleteit és figuráit, a metternichi korszak rendőrkém levegőjét, az ausztriai államgépezet egész sereg intim vonatkozását. A könyv lényege azonban a spielbergi kazamaták embertelen világa. Silvio Pellico híres börtöne elevenedik meg a mindenható Monarchia minden irányból összehordott rabjaival. Körülöttük kialakul a múlt század harmincas éveinek forrongó Európája: a párizsi forradalom nyomán kirobbanó magyar, olasz, lengyel szabadságmozgalom s a végét járó Szent Szövetség makacs harca az ellenállhatatlanul feltörő nemzeti és népi erők ellen.

A könyv a magyar történelem egyik legmélyebb értelmű fejezete.